

Η ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΩΣ ΜΗΧΑΝΗ ΟΡΩΝ*

I

Ἡ μεταφορά ἀποτελεῖ τό συνηθέστερο μέσο εἰσαγωγῆς νέων ὄρων στή γλώσσα. Οἱ γενικοὶ ὄροι πού εἰσάγονται μέ αὐτό τόν τρόπο δέν διαθέτουν ὡς σύνολο εἰδικές σημασιακές ἰδιομορφίες: τό μεταφορικό νόημα τους δέν τοὺς διαφοροποιεῖ ἀπό τοὺς ἄλλους ὄρους, καί ἀκόμα τό νόημα τῆς μεταφορικῆς φράσης δέν εἶναι ἀπόρροια μιᾶς ἰδιότυπης ἀλληλεπίδρασης τῶν συστατικῶν της μερῶν. Ὅπως στήν περίπτωση τῆς κυριολεξίας, τό νόημα ἑνός μεταφορικοῦ ὄρου καθορίζεται ἀπό τό στερεότυπο πού συνδέεται μέ τόν ὄρο --- ἕνα σύνολο συνθηκῶν (θά τίς περιγράψουμε πιο κάτω), πού ἐκπληρώνουν οἱ τυπικές ἢ κανονικές (normal) περιπτώσεις (instances) τοῦ ὄρου· καί ἡ συμβολή ἑνός τέτοιου ὄρου στό νόημα μιᾶς πρότασης καθορίζεται ἀπό τοὺς κανόνες πού ἐφαρμόζονται στήν ἀντίστοιχη κυριολεκτική περίπτωση. Ἡ μόνη ἰδιορρυθμία πού διακρίνει τή μεταφορά εἶναι πραγματική (pragmatic) καί ἀφορᾷ τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο τό στερεότυπο ἀποδίδεται στό σημαῖνον (term-sign): ἐνῶ στήν περίπτωση τῆς κυριολεξίας ὁ προσδιορισμός εἶναι συμβατικός καί ἄμεσος, στήν περίπτωση τῆς μεταφορᾶς μεσολαβοῦν τά συμφραζόμενα.

Ἡ ἀξία μιᾶς τέτοιας ἀντίληψης τῆς μεταφορᾶς βρίσκεται στήν ὁμοιόμορφη μεταχείριση κυριολεκτικῆς καί μεταφορικῆς γλώσσας· διαφορετικά, δέν θά μπορούσαμε νά ἐξηγήσουμε τήν ὕπαρξη τῆς νεκρῆς μεταφορᾶς. Ἡ νεκρή μεταφορά δέν διακρίνεται σημασιολογικά ἀπό τήν κυριολεκτική γλώσσα: μόνο μέ βάση ἱστορικούς παράγοντες θά μπορούσε νά ὑποστηρίξει κανεῖς τό μεταφορικό ἢ τόν κυριολεκτικό χαρακτήρα μιᾶς ἀπό τίς σημασίες ἑνός ἀμφίσημου ὄρου. Ἄς δοῦμε τόν ὄρο 'χρυσός'. Ὁ ὄρος πού δηλώνει τή χημική οὐσία (substance-term) παράγεται ἀπό τόν ὄρο πού δηλώνει τό χρῶμα, ἢ τό ἀντίθετο; Ποιά εἶναι ἡ μεταφορική σημασία καί ποιᾶ ἡ κυριολεκτική; Σέ τί εἶδους σημασιολογικά κριτήρια θά βασιστοῦμε γιά νά ὑποστηρίξουμε τό ἕνα ἀπό τά δύο; Ἡ μήπως τό μόνο οὐσιαστικό στοιχεῖο στήν ἐκτίμησή μας θά εἶναι τό χρονικό προβάδισμα;¹

Ἄς δοῦμε τώρα τή ζωντανή μεταφορά. Πῶς τήν ἀναγνωρίζουμε; Ποιά

* Ἡ μετάφραση, ἐλεγμένη ἀπό τή συγγραφέα, δημοσιεύεται μέ τήν ἄδειά της [ΣτΕ].

είναι, ένδεχομένως, τά σημασιολογικά γνωρίσματα πού τήν ξεχωρίζουν από τήν κυριολεκτική έκφραση; “Η μεταφορά χάνει τό νόημά της ή γίνεται κατάφωρα άντιφατική άν έννοηθεϊ κυριολεκτικά.” Σωστά. Άλλά μιά τέτοια απάντηση μετατοπίζει απλώς τό πρόβλημα στήν έναλλακτική λύση τής κυριολεξίας. Πώς θά αναγνωρίσουμε τόν κυριολεκτικό λόγο; Ποιά είναι, ένδεχομένως, τά σημασιολογικά χαρακτηριστικά πού τόν ξεχωρίζουν από τή μεταφορά; Η κυριολεξία καί ή μεταφορά παράγουν έξίσου ά-νόητες προτάσεις: ή μεταφορική έξήγηση τής κυριολεκτικής γλώσσας καταλήγει συχνά σέ ά-νόητες προτάσεις. Άν αντικαταστήσουμε τήν κυριολεκτική σημασία τοῦ ‘είδε’ στήν πρόταση ‘είδε τό δέντρο’ μέ τή μεταφορική σημασία του (πρβλ. ‘είδε τήν αλήθεια’) ή πρόταση γίνεται ά-νόητη. Γενικά, όταν κάποιος διαλέγει τή “λάθος” σημασία — είτε μεταφορική είτε κυριολεκτική — ενός άμφίσημου ὄρου, τό πιθανότερο είναι νά καταλήξει σέ μιά κατασκευή χωρίς νόημα. Η παραγωγή ά-νόητων προτάσεων δέν διακρίνει, λοιπόν, οὔτε τήν κυριολεκτική οὔτε τή μεταφορική έκφραση.

Κατά παρόμοιο τρόπο, τό γεγονός ὅτι συχνά άδυνατοῦμε νά άρθρώσουμε τό νόημα μεταφορικῶν ὄρων δέν άποτελεϊ άποκλειστικό προνόμιο τής μεταφορᾶς: μένουμε τό ἴδιο άναρθροί μπροστά στούς περισσότερους κυριολεκτικούς ὄρους. Σέ αὐτό τό σημείο ή μεταφορική γλώσσα συμπίπτει καί πάλι μέ τό κυριολεκτικό της αντίστοιχο.²

Άλλά δέν ὑπάρχει λόγος νά επιμείνουμε στήν αναζήτηση μιᾶς σημασιολογικής διάκρισης ανάμεσα στή ζωντανή μεταφορά καί τήν κυριολεκτική γλώσσα. Έξίσου χρήσιμες είναι οί πραγματικές (pragmatic) διακρίσεις — σάν αὐτές πού ὀριοθετοῦν τή νεκρή μεταφορά. Η κυριολεκτική γλώσσα είναι σφραγισμένη από τή συνήθεια, τή χρονική προτεραιότητα, τίς διαδικασίες μάθησης καί άλλους τέτοιους παράγοντες, στούς ὁποίους ὀφείλει τήν ψυχολογική της ὑπεροχή άπέναντι στό μεταφορικό λόγο. Έτσι, φαίνεται ὅτι επιβάλλεται ή ὁμοιόμορφη προσέγγιση μεταφορικής καί κυριολεκτικής έκφρασης, ή επιτυχία τής ὁποίας θά ήταν τό καλύτερο ἐπιχείρημα ὑπέρ αὐτῆς τής άποψης. Αὐτή πού προτείνουμε ἔδῳ είναι σύμφυτη μέ μιά συγκεκριμένη ρεαλιστική έξήγηση τῶν γενικῶν ὄρων, κεντρική ἰδέα τής ὁποίας είναι ή έννοια τής πραγματικῆς οὐσίας (real essence).³ Γά ακόλουθα άποτελοῦν απλώς μιά σύντομη περίληψη αὐτῆς τής περιγραφῆς, χωρίς λεπτομερή τεκμηρίωση, μέ σκοπό τήν κατανόηση σέ γενικές γραμμές τής θέσης πού παρουσιάζουμε.

II

Η έννοια τής οὐσίας πού χρησιμοποιοῦμε παράγεται από καί ἐπεκτείνει σέ άλλες κατηγορίες — είδητικές (sortal) ή μή⁴ — τή Λοκιανή έννοια τής

πραγματικῆς οὐσίας τῶν φυσικῶν σωμάτων. Σύμφωνα μέ τόν Locke, ἀληθινή οὐσία εἶναι “ἡ πραγματική ἐσωτερική, ἀλλά ἐν γένει (ὡς πρός τά φυσικά σώματα) ἄγνωστη σύσταση τῶν πραγμάτων, ἀπό τήν ὁποία ἐξαρτῶνται οἱ ἀνακαλύψιμες ποιότητές τους”⁵. Ἡ πραγματική οὐσία τοῦ χρυσοῦ, λ.χ., εἶναι “ἡ ἀληθινή σύσταση τῶν μή αἰσθητῶν (insensible) μερῶν του, ἀπό τήν ὁποία ἐξαρτῶνται ὅλες αὐτές οἱ ιδιότητες τοῦ χρώματος, τοῦ βάρους, τῆς τήξης, τῆς μή πτητικότητας (fixedness) πού θά βροῦμε σέ αὐτόν”⁶.

Μέ βάση, λοιπόν, αὐτή τήν αντίληψη, οἱ οὐσιαστικές ιδιότητες προσδιορίζουν τίς περιστασιακές (contingent), καί τό σημαντικότερο πρόβλημα ἀναφορικά μέ τή νοηματοδότηση καί τήν ἐπέκτασή της εἶναι νά βροῦμε ἕναν τρόπο γιά νά συμφιλώσουμε τήν ἐξάρτηση τῶν περιστασιακῶν ιδιοτήτων ἀπό μιᾶ πραγματική οὐσία μέ τό μεταβλητό χαρακτήρα τῶν πρώτων καί τόν ἀμετάβλητο χαρακτήρα τῆς δεύτερης: τό νερό ἔχει πάντα τήν ἴδια μικροσκοπική σύσταση, ἀλλά πότε εἶναι ὑγρό καί διαφανές καί πότε στερεό καί ἀδιαφανές.

Ἡ γνωστική ἐννοια τοῦ παρατηρήσιμου τεκμήριου (observable evidence) σέ μιᾶ θεωρία — μέ τή συσχετική (relational) σημασία τῶν ὄρων⁷ — μᾶς προσφέρει μιᾶ κατευθυντήρια γραμμή, ἐνδιαφέρουσα καθαυτή ἐπειδή συνδέει σημασιολογικά καί γνωσιολογικά ζητήματα. Ὁ συνδετικός κρίκος μέ τό πρόβλημά μας εἶναι ὅτι τά παρατηρήσιμα τεκμήρια Π_1, \dots, Π_n γιά κάποιο θεωρητικό X μεταβάλλονται ἀνάλογα μέ τίς συνθήκες πού ἐπικρατοῦν, ἐνῶ τό X παραμένει σταθερό. Εἶναι φανερός ὁ παραλληλισμός μέ τόν ἀμετάβλητο χαρακτήρα τῶν οὐσιῶν καί τό μεταβλητό χαρακτήρα τῶν περιστασιακῶν ιδιοτήτων. Οἱ οὐσιαστικές ιδιότητες παραμένουν σταθερές σέ ὁποιαδήποτε μεταβολή συνθηκῶν, ἐνῶ οἱ περιστασιακές μεταβάλλονται ἀνάλογα μέ τίς ἀλλαγές τῶν συνθηκῶν. Τό νερό ἔχει πάντα τή μικροσκοπική σύσταση H_2O , ἄν καί σέ μιᾶ ὀρισμένη θερμοκρασία καί πίεση εἶναι ἀδιαφανές, ἀσπριδερό καί στερεό ἐνῶ σέ μιᾶν ἄλλη θερμοκρασία καί πίεση διάφανο, ἄχρωμο καί ὑγρό.

Αὐτό μᾶς ὀδηγεῖ στήν ἰδέα ὅτι οἱ περιστασιακές ιδιότητες ἀποτελοῦν, κάτω ἀπό τίς κατάλληλες συνθήκες, παρατηρήσιμα τεκμήρια τῶν οὐσιαστικῶν ιδιοτήτων, οἱ ὁποῖες εἶναι θεωρητικές κατασκευές πού τίθενται ὡς ἐξήγηση αὐτῶν τῶν δεδομένων. Πάνω σέ αὐτή τή βάση, ἡ ὄντολογική σχέση ἐξάρτησης μεταξύ περιστασιακῶν καί οὐσιαστικῶν ιδιοτήτων εἶναι κάθε σχέση μεταξύ X καί Π πού δικαιολογεῖ τήν ἀπόδοση στό Π τοῦ συσχετικοῦ κατηγορήματος ‘ἀποτελεῖ παρατηρήσιμο τεκμήριο γιά τό θεωρητικό X ’. Κατά πρώτο, ἀλλά ἴσως ὄχι καί μόνο, λόγο, ἡ αἰτιακή σχέση. Ἐπειδή ὁμως ἡ ἐννοια τῆς αἰτιότητας ἔχει κατεξοχήν ἀνάγκη ἀποσαφήνισης· ἐπειδή οἱ γνώμες διχάζονται ὡς πρός τήν ἀκριβή φύση τῆς μεταφυσικῆς σχέσης πού ὑφίσταται ἀνάμεσα σέ διάφορα εἶδη συναφῶν φαινομένων ὅπως ἡ πρόθεση

καί ἡ πράξις, ἡ λειτουργία καί τό ὄργανο· καί, τέλος, ἐπειδή δέν εἶναι στήν πραγματικότητα σαφές ἂν ἡ αἰτιακή σχέση εἶναι ἡ μόνη πού δικαιολογεῖ τέτοιες ἀποδόσεις, θά ἀναφερθοῦμε σέ αὐτή τήν ὀντολογική σχέση ὡς τή σχέση πού ἰσχύει μεταξύ μιᾶς θεωρητικῆς ιδιότητος καί τῶν ἐκδηλώσεών της — ἀγνοώντας τίς γνωστικές προεκτάσεις τῆς ὀρολογίας.

Θά θεωρήσουμε, λοιπόν, ὅτι ἡ πραγματική οὐσία ἑνός ἀτόμου (individual) ὡς I, (λ.χ. ἕνα χάλκινο βάζο ὡς βάζο, ἢ ἕνα χάλκινο βάζο ὡς χάλκινο ἢ ὡς κυλινδρικό, κλπ.) εἶναι ἡ θεωρητική ιδιότητα πού ἐκδηλώνεται στίς περιστασιακές ιδιότητες τοῦ ἀτόμου, κάτω ἀπό τίς ἰσχύουσες συνθήκες. Καί ἀκόμα, μιᾶ ιδιότητα γιά τήν ὁποία οἱ περιστασιακές ιδιότητες συνιστοῦν σχετικά ἀποδεικτικά τεκμήρια κάτω ἀπό τίς δεδομένες συνθήκες.

Σύμφωνα μέ αὐτή τήν ἐρμηνεία, ἡ πραγματική οὐσία ἑνός φυσικοῦ σώματος δέν εἶναι παρά ἡ μικροσκοπική του σύσταση: αὐτή εἶναι θεωρητική σέ σχέση μέ τά μακροσκοπικά του γνωρίσματα πού ἀποτελοῦν μέ τή σειρά τους τίς ἐκδηλώσεις της καί συνιστοῦν παρατηρήσιμα τεκμήρια γι' αὐτήν κάτω ἀπό τίς ἰσχύουσες συνθήκες. Τά γονίδια ἑνός ἔμβριου ὄντος — ζώου ἢ φυτοῦ — συνιστοῦν τήν πραγματική του οὐσία: ἀποτελοῦν θεωρητικές ὀντότητες πού ἐπεξηγοῦν τά φαινοτυπικά του γνωρίσματα, τά ὁποία συνιστοῦν τεκμήρια γι' αὐτές τίς ὀντότητες καί ἀποτελοῦν συνάμα ἐκδηλώσεις τους κάτω ἀπό τίς δεδομένες συνθήκες. Ἡ μέση κινητική ἐνέργεια τῶν μορίων ἑνός ἀτόμου εἶναι οὐσιώδης σέ αὐτό τό ἄτομο, ὡς φορέα θερμοκρασίας — δηλαδή, ὡς θερμό, ψυχρό, χλιαρό, θερμοκρασίας 33°C, κλπ.: εἶναι μιᾶ θεωρητική ιδιότητα γιά τήν ὁποία ἡ διαστολή τοῦ ὄγκου τοῦ ὑδραργύρου καί τοῦ οἴνοπνεύματος καί τά θερμικά αἰσθητηριακά ἐρεθίσματα συνιστοῦν τεκμήρια καί ἀποτελοῦν ἐκδηλώσεις της κάτω ἀπό τίς ἰσχύουσες συνθήκες. Ἡ λειτουργία ἑνός κατασκευασμένου ἀντικειμένου (artefact) ἢ τοῦ ὄργάνου ἑνός ἔμβριου ὄντος εἶναι οὐσιώδης γι' αὐτό: τό κατασκευασμένο ἀντικείμενο, τό ὄργανο, ἀποτελοῦν τεκμήρια γιά τή λειτουργία τους, πού εἶναι κατεξοχὴν θεωρητική. Ἡ πρόθεση στήν ἐκτέλεση μιᾶς πράξης ἀποτελεῖ οὐσιαστική ιδιότητα τῆς πράξης: ἡ ἴδια ἡ πράξις εἶναι ἐκδήλωση αὐτῆς τῆς πρόθεσης καί συνιστᾷ παρατηρήσιμο τεκμήριο γι' αὐτή⁸ κάτω ἀπό τίς ἰσχύουσες συνθήκες⁹. Τελικά, τό αἶσθημα ἢ τό συναίσθημα εἶναι οὐσιώδες ὡς πρός τή νοητική κατάσταση: ἡ συμπεριφορά πού προκύπτει ἀποτελεῖ ἐκδήλωσή του καί συνάμα συνιστᾷ σχετικό παρατηρήσιμο τεκμήριο¹⁰ γι' αὐτό κάτω ἀπό τίς συναφεῖς συνθήκες.

Πρέπει νά σημειώσουμε ὅτι ἡ ἀνάλυση αὐτή τῶν πραγματικῶν οὐσιῶν δέν συνεπάγεται πάντα ὅτι κάθε μή οὐσιώδης ιδιότητα εἶναι καί περιστασιακή· τέτοιες ιδιότητες δέν συνιστοῦν πάντα τεκμήρια ἢ ἐκδηλώσεις τῶν συναφῶν οὐσιαστικῶν ιδιοτήτων. Τό ἐρώτημα πού μπαίνει σέ αὐτή τήν περίπτωση εἶναι: ποιές εἶναι καί πῶς καθορίζονται; Ἡ περιγραφή μας ἦταν ὡς

ἔδῳ κυκλική: οἱ περιστασιακές ιδιότητες ἀποτελοῦν ἐκδηλώσεις τῶν οὐσιαστικῶν ιδιοτήτων καί συνιστοῦν παρατηρήσιμα τεκμήρια γι' αὐτές, καί οἱ οὐσιαστικές ιδιότητες εἶναι αὐτές πού ἐπεξηγοῦν τίς περιστασιακές ιδιότητες. Τό πρόβλημα γίνεται σοβαρότερο ἂν λάβουμε ὑπόψη ὅτι τό οὐσιαστικό καί τό περιστασιακό σέ ἕνα ἄτομο μεταβάλλονται ἀνάλογα μέ τήν κατηγορία πού ἔχουμε διαλέξει. Κάτι τέτοιο ὅμως σημαίνει πῶς οἱ οὐσίες ἐξαρτῶνται ἀπό τή γλώσσα. Καί πράγματι, ὅπως θά φανεῖ πιό κάτω, οὐσιαστικές καί περιστασιακές ιδιότητες προσδιορίζονται γλωσσικά καί οἱ συναφεῖς τροπικότητες (modalities) καθορίζονται *de re* καί ὄχι *de dicto* — ἂν καί ὄχι μέ τή συνηθισμένη προφανή ἔννοια.¹¹

III

Θά θεωρήσουμε ὡς φυσικό ἕνα σύνολο Φ ἀπό ἄτομα μόνο στήν περίπτωση ὅπου ὅλα τά μέλη του καί μόνον αὐτά συμμερίζονται τήν ἴδια οὐσιαστική ιδιότητα I , δηλαδή μιᾶ ιδιότητα πού εἶναι θεωρητική σέ σχέση μέ ὀρισμένες ἄλλες ιδιότητές τους, οἱ ὁποῖες συνιστοῦν παρατηρήσιμα τεκμήρια γι' αὐτή καί ἀποτελοῦν τίς ἐκδηλώσεις της κάτω ἀπό τίς ἰσχύουσες συνθήκες. Ὀνομάζουμε τήν ιδιότητα I γενική οὐσία συνδεδεμένη μέ τό σύνολο Φ καί μέ κάθε γενικό ὄρο τῆς ἴδιας ἔκτασης μέ τό Φ . Ἡ ἐξέταση τοῦ ζητήματος μᾶς δείχνει ὅτι οἱ ἐκτάσεις ἑνός μεγάλου ἀριθμοῦ ὄρων τῶν φυσικῶν γλωσσῶν εἶναι εἴτε φυσικά σύνολα, εἴτε ἐνώσεις φυσικῶν συνόλων, περιορισμοί φυσικῶν συνόλων ἢ περιορισμοί ἐνώσεων φυσικῶν συνόλων.¹² Πρέπει νά πῶ ὅτι ὡς ἐνωση φυσικῶν συνόλων δέν ἐννοῶ μιάν ὁποιαδήποτε ἐνωση αὐτοῦ τοῦ εἴδους συνόλων, ἀλλά μιάν ἐνωση Φ τῶν φυσικῶν συνόλων Φ_1, \dots, Φ_n , ὅπου ὅλα τά μέλη τοῦ Φ , καί μόνον αὐτά, εἶναι ὅμοια σχετικά μέ τίς οὐσιαστικές τους ιδιότητες ὡς μέλη ἑνός Φ_i . Ἐνῶ ὁ περιορισμός Π_Φ ἑνός φυσικοῦ συνόλου Φ εἶναι ἕνα ὑποσύνολο τοῦ Φ πού περιλαμβάνει ὅλα καί μόνον αὐτά τά μέλη τοῦ Φ τά ὁποῖα εἶναι ἴδια ἢ ὅμοια σχετικά μέ μιᾶ ἢ περισσότερες ἀπό τίς περιστασιακές τους ιδιότητες ὡς μέλη τοῦ Φ . Ἡ ἔκταση τοῦ ὄρου 'νερό', λ.χ., εἶναι ἕνα φυσικό σύνολο, ἐφόσον ὅλα τά δείγματα νεροῦ, καί μόνον αὐτά, ἔχουν τήν ἴδια μικροσκοπική σύσταση H_2O . Ἡ ἔκταση τοῦ ὄρου 'πάγος' ὅμως εἶναι περιορισμός ἑνός φυσικοῦ συνόλου, ἐφόσον καθετί πού εἶναι πάγος ἔχει τή μικροσκοπική σύσταση H_2O καί ἐπίσης τίς περιστασιακές ιδιότητες τῆς στερεότητας, τῆς ἀδιαφάνειας, κλπ. Ἀκόμα, ἡ ἔκταση τοῦ ὄρου '34°C ἀκριβῶς' εἶναι ἕνα φυσικό σύνολο, ἐνῶ ἡ ἔκταση τοῦ ὄρου 'χλιαρός' εἶναι μιᾶ ἐνωση φυσικῶν συνόλων. Γιατί τά μόρια ὄλων τῶν περιπτώσεων τοῦ πρώτου ὄρου, καί μόνον αὐτῶν, ἔχουν τήν ἴδια καθορισμένη μέση κινητική ἐνέργεια, ἐνῶ ἡ μέση κινητική ἐνέρ-

γεια τῶν περιπτώσεων τοῦ δεύτερου ὄρου δέν εἶναι καθορισμένη: τά ἄτομα αὐτά εἶναι ἀπλῶς ὅμοια ὡς πρὸς αὐτήν.

Ἐνα στερεότυπο Σ συνδεδεμένο μέ ἕνα σύνολο Φ , ἐνός ἀπό τά εἶδη ποῦ περιγράψαμε πῶ πάνω, εἶναι ἕνα σύνολο συνθηκῶν, μιὰ παράσταση, ποῦ χαρακτηρίζει τίς περιστασιακές ιδιότητες τῶν κανονικῶν ἢ τυπικῶν μελῶν τοῦ Φ . Στήν πραγματικότητα προσδιορίζει τί ὑπολογίζεται ὡς τεκμήριο, κάτω ἀπό κανονικές συνθήκες, γιά τή γενική οὐσία ποῦ συνδέεται μέ τό Φ . Ἐναλλακτικά, χαρακτηρίζει τίς ἐκδηλώσεις αὐτῆς τῆς ιδιότητας κάτω ἀπό τίς παραπάνω συνθήκες. Οἱ ὄροι 'κανονικός' καί 'τυπικός' πρέπει νά ἐννοηθοῦν μέ τή συσχετική σημασία τους. Οἱ περιστάσεις καί τά ἄτομα δέν εἶναι καθαυτά κανονικά ἢ μή κανονικά, τυπικά ἢ μή τυπικά. Εἶναι αὐτό ἢ ἐκεῖνο, μόνο σέ σχέση μέ κάποια κοινότητα, πολιτιστική ἢ γλωσσική. Αὐτό ποῦ θεωρεῖται φυσικό ἢ τυπικό σέ μιὰ κοινότητα ἐξαρτᾶται ἀπό τά ἐνδιαφέροντα, τίς ἐπιδιώξεις, τά ἰδεώδη, τίς ἐπιτεύξεις τῆς κοινότητας, καθὼς καί ἀπό τή συχνότητα ἐμφάνισής του σέ αὐτή τήν κοινότητα.

Μέ ἕνα στερεότυπο Σ γιά ἕνα σύνολο Φ προσδιορίζεται ἡ γενική οὐσία ποῦ συνδέεται μέ τό Φ : εἶναι ἡ ιδιότητα ἢ οἱ ιδιότητες τῶν ὁποίων οἱ ἐκδηλώσεις, κάτω ἀπό κανονικές συνθήκες, εἶναι οἱ στερεοτυπικές ιδιότητες. Εἶναι ἀκόμα ἡ θεωρητική ιδιότητα ἢ ιδιότητες γιά τίς ὁποῖες οἱ στερεοτυπικές ιδιότητες συνιστοῦν παρατηρήσιμα τεκμήρια κάτω ἀπό κανονικές συνθήκες. Καί στό βαθμό αὐτό τά στερεότυπα παρέχουν ἐπιπλέον μιὰ γνωστική ὁδὸ πρὸς τήν οὐσία.¹³

Διαφαίνεται λοιπόν ἡ ἰδέα ὅτι, κατά γενικό κανόνα, ταξινομοῦμε σύμφωνα μέ οὐσιαστικές ιδιότητες, ὅτι οἱ περιστασιακές ιδιότητες χρησιμεύουν ὡς τεκμήρια τῶν οὐσιαστικῶν ιδιοτήτων καί ὅτι τά στερεότυπα ἔχουν ὡς ρόλο νά προσδιορίζουν τό νόημα ἢ τά κριτήρια ἀλήθειας τῶν γενικῶν ὄρων, δηλαδή τίς σχετικές γενικές οὐσίες. Τά στερεότυπα χρησιμεύουν γιά τήν εἰσαγωγή γενικῶν ὄρων στή γλώσσα — καί ἰδιαίτερα τῶν κοινότοπων (commonsense) ὄρων — καί παρέχουν ἕνα σημεῖο ταύτισης μεταξύ τῶν διάφορων χρήσεων ἐνός ὄρου, ποῦ μεταβάλλονται μέ τόν καιρό, ἀνάλογα μέ τίς ἀλλαγές στίς συναφεῖς γνώσεις καί θεωρίες μας. Ἡ ρεαλιστική ἐξήγηση γενικῶν ὄρων ποῦ προτείνουμε εἶναι, λοιπόν, ἡ ἀκόλουθη. Θεωροῦμε ὅτι ἕνα ἄτομο x εἶναι I , ὅταν καί μόνον ὅταν τό x ἔχει τήν ἴδια θεωρητική ιδιότητα ἢ ιδιότητες E_i μέ τίς ιδιότητες οἱ ὁποῖες, κάτω ἀπό κανονικές συνθήκες, ἐκδηλώνονται στίς στερεοτυπικές ιδιότητες ποῦ συνδέονται μέ τόν ὄρο 'Γ' καί σέ ὀρισμένες περιπτώσεις — συγκεκριμένα ὅταν ἡ ἔκταση τοῦ 'Γ' εἶναι περιορισμός ἐνός φυσικοῦ συνόλου ἢ μιᾶς ἔνωσης τέτοιων συνόλων — μόνον ἂν τό x ἔχει ἐπιπλέον καί τίς στερεοτυπικές ιδιότητες ποῦ συνδέονται μέ τόν ὄρο 'Γ'.

Γιά παράδειγμα, θεωροῦμε νερό καθεῖ — εἴτε παγάκια εἴτε ἀτμό — ποῦ

ἔχει τήν ιδιότητα στήν ὁποία ὀφείλονται τά περιστασιακά γνωρίσματα τοῦ νεροῦ ὅπως τό ξέρομε — δηλαδή, ὑγρό, διαφανές, ἄγευστο, ἄοσμο, κλπ. —: τοῦ νεροῦ κάτω ἀπό κανονικές συνθῆκες. Καί ἂν ἀνακαλύπταμε ὅτι ἡ ιδιότητα στήν ὁποία ὀφείλονται αὐτά τά γνωρίσματα δέν εἶναι ἡ μικροσκοπική σύσταση H_2O ἀλλά κάποια ἄλλη ιδιότητα K , τότε θά λέγαμε ὅτι τά παγάκια δέν εἶναι νερό, ἀκόμα καί ἂν ἡ ιδιότητα στήν ὁποία ὀφείλονται τά περιστασιακά τους γνωρίσματα ὡς φυσικά σώματα, εἶναι ἡ μικροσκοπική σύσταση H_2O . Ἐξάλλου θεωροῦμε πάγο καθετί πού ἔχει τίς στερεοτυπικές ιδιότητες τοῦ πάγου (στερεότητα, ἀδιαφάνεια, κλπ.), καθώς καί τή θεωρητική ιδιότητα στήν ὁποία ὀφείλονται. Συνεπῶς, τό γεγονός ὅτι κομμάτια πάγου ἀποτελοῦν δείγματα νεροῦ εἶναι ἐμπειρική ὑπόθεση· ἐνῶ τό γεγονός ὅτι χρησιμοποιοῦμε τόν ὄρο 'νερό' γιά τά μέλη ἑνός φυσικοῦ συνόλου καί κρατοῦμε τόν ὄρο 'πάγος' γιά τά μέλη ἑνός περιορισμοῦ αὐτοῦ τοῦ φυσικοῦ συνόλου εἶναι θέμα σύμβασης (ἐνδιαφερόντων, σκοπιμότητας, κλπ.).¹⁴

Ἡ πάλι, ἄς ἐξετάσουμε τόν ὄρο 'θυμωμένος'. Λέμε ὅτι κάποιο πρόσωπο εἶναι θυμωμένο μόνο στήν περίπτωση πού ἔχει τήν ιδιότητα στήν ὁποία ὀφείλεται ἡ συμπεριφορά πού θεωροῦμε τυπική γιά τό θυμό: ἡ συμπεριφορά πού ἀποτελεῖ ἐκδήλωση θυμοῦ κάτω ἀπό κανονικές συνθῆκες. Ἄν ἀνακαλύπταμε ὅτι αὐτή ἡ ιδιότητα δέν εἶναι ἡ ιδιότητα στήν ὁποία ὀφείλεται αὐτό πού θεωρούσαμε ὡς τώρα ὡς συμπεριφορά θυμοῦ σέ κάποιο πολιτισμό μέ τόν ὁποῖο δέν εἴμαστε ἐξοικειωμένοι, δέν θά μπορούσαμε νά ἀποδώσουμε θυμό σέ αὐτούς τοὺς ἀνθρώπους βασιζόμενοι σέ αὐτοῦ τοῦ εἴδους τή συμπεριφορά. Ἄν ὅμως ἀνακαλύπταμε ὅτι ἡ ιδιότητα στήν ὁποία ὀφείλεται ἡ τυπική συμπεριφορά θυμοῦ τῆς κοινότητάς μας δέν εἶναι αὐτή πού νομίζαμε ὡς τώρα,¹⁵ θά συνεχίζαμε παρ' ὅλα αὐτά νά ἀναγνωρίζουμε τό θυμό ἑνός ἀτόμου τῆς κοινότητάς μας μέ βάση αὐτή τή συμπεριφορά θυμοῦ.

Σύμφωνα λοιπόν μέ αὐτή τήν ἀντίληψη οἱ γενικοί ὄροι δέν συνάπτονται συνήθως μέ δεδομένα κριτήρια, ἀλλά μέ τίς ιδιότητες αὐτές, *ὅποιες καί ἂν εἶναι*, οἱ ὁποῖες, κάτω ἀπό κανονικές συνθῆκες, ἔχουν μιά αἰτιακή ἢ κάποια ἄλλη κατάλληλη σχέση μέ τίς στερεοτυπικές ιδιότητες. Τό νόημα δέν εἶναι μέσα στό μυαλό, ἂν καί καθορίζεται ἀπό κάτι τό νοητικό. Ἐνῶ ὁ προσδιορισμός στερεοτύπων γιά τοὺς ὄρους εἶναι συμβατικός, ἡ κατανομή κριτηρίων ἀλήθειας εἶναι μόνον ἔμμεσα συμβατική. Τά κριτήρια ἀλήθειας ἑνός γενικοῦ ὄρου δέν ἐξαρτῶνται μόνο ἀπό τίς προθέσεις μας ἀλλά καί ἀπό τόν κόσμο.

IV

Πῶς συνδέονται ὅλα αὐτά μέ τή μεταφορά; Ὑπαινιχθήκαμε ὅτι ἡ μεταφορά εἶναι μιά μηχανή ὄρων. Μιά ἀπό τίς συνέπειες τῆς περιγραφῆς τῶν

γενικῶν ὄρων πού κάναμε πιά πάνω εἶναι ὅτι μπορούμε νά προσδιορίσουμε τό νόημα ἑνός γενικοῦ ὄρου συνδέοντας ἕνα στερεότυπο μέ αὐτόν. Ὁ προσδιορισμός τῶν κριτηρίων ἀλήθειας δέν εἶναι ἀπαραίτητος στή νοηματοδότηση ἑνός ὄρου· ἀπαραίτητος εἶναι μόνο ὁ καθορισμός τοῦ στερεοτύπου. Ἡ μεταφορά, λοιπόν, εἰσάγει νέους ὄρους στή γλώσσα συνδυάζοντας καινούρια στερεότυπα μέ παλιά σημαίνοντα: ἐκμεταλλεύεται τίς παραδηλώσεις (connotations) τῶν κυριολεκτικῶν καί τῶν πιά οἰκείων μεταφορικῶν σημασιῶν τοῦ ὄρου. Ἐνῶ ἡ κατηγοριοποίηση τοῦ εἰσαγόμενου ὄρου ἐπιτελεῖται ἀπό τά συμφραζόμενα.

Εἶναι κοινός τόπος ὅτι ἕνας γενικός ὄρος ἔχει ἐκτός ἀπό τό νόημά του καί διάφορες παραδηλώσεις ψυχο-πολιτιστικά καθορισμένες, οἱ ὁποῖες εἴτε ἐρχονται κατευθείαν στό μυαλό, εἴτε ἀναδεικνύονται - ἢ ἀποκλείονται - ἀπό τά συμφραζόμενα. Ἀ.χ., ὁ ὄρος 'λύκος' δέν σημαίνει μόνο ζῶα ἑνός συγκεκριμένου εἴδους, ἀλλά ἐπίσης παραδηλώνει ἕν γενεῖ ἕνα ἄτομο μέ ἀρπακτικές καί ἀγελαῖες τάσεις. Ἀνάλογα μέ τά συμφραζόμενα μπορεί νά παραδηλώνει, ἀκόμα, τή λύκαινα-μητέρα τοῦ Ρωμύλου καί τοῦ Ρέμου, πού φυλάει τά παιδιά της στή σπηλιά. Τέτοιες παραδηλώσεις συνιστοῦν τά στερεότυπα πού καθορίζουν τά κριτήρια ἀλήθειας, δηλαδή τίς γενικές οὐσίες, τῶν εἰσαγόμενων ὄρων. Δεδομένου ὅτι οἱ παραδηλώσεις ἀντιπροσωπεύουν ιδιότητες, εἶναι κατεξοχήν κατάλληλες ὡς στερεότυπα, καί ἀκόμα χρησιμεύουν στή συνταύτιση τῶν ὑποδειγματικῶν ἢ τυπικῶν περιπτώσεων τοῦ εἰσαγόμενου ὄρου: εἶναι τά ἄτομα τά ὁποῖα, κάτω ἀπό τίς συναφεῖς κανονικές συνθήκες — πού ὑποδεικνύονται καί αὐτές ἀπό τά συμφραζόμενα — ἔχουν τίς παραδηλούμενες ιδιότητες.

Δέν θά ἐξετάσω μέ ποιόν τρόπο τά συμφραζόμενα συνομοτοῦν μέ τό σχετικό ὄρο γιά νά προβάλλουν μιᾶ παραδήλωση, ἕναν ὑπαινιγμό, ἕνα σινειρμό. Αὐτό εἶναι κάτι πολύ γνωστό, πράγμα πού πιστοποιεῖται ἄμεσα ἀπό τήν ὕπαρξη ἑνός εἴδους λογοτεχνικῆς ἐρμηνείας πού εἶναι προσανατολισμένο στήν ἀνακάλυψη καί ἐπεξήγησή τους. Ἐπίσης δέν πρόκειται νά ἐξετάσω μέ ποιόν τρόπο τά συμφραζόμενα καθορίζουν τήν κατηγορία τοῦ εἰσαγόμενου ὄρου: ἡ κατηγορία ἑνός μεταφορικοῦ ὄρου καθορίζεται ἀπό τό γλωσσικό περιβάλλον μέ τόν ἴδιο ἄγνωστο τρόπο πού καθορίζεται συχνά ἡ κατηγορία ἑνός πολυσήμαντου "κυριολεκτικοῦ" ὄρου. (Πρβλ. 'Εἶναι κατά βάση καλός ἄνθρωπος' καί 'Εἶναι καλά μήλα'.) Ἀντί γι' αὐτό, σκοπεύω νά δώσω μερικά παραδείγματα μεταφορῶν καί νά ὑποδείξω μέ ποιόν τρόπο πιστεύω ὅτι πρέπει νά ἐρμηνευτοῦν. Στή συνέχεια θά προσπαθήσω νά προλάβω ὀρισμένες ἀντιρρήσεις πάνω στήν πρότασή μου ὑποδεικνύοντας διάφορους συναφεῖς παράγοντες πού ἴσως νά μήν ἔχουν προσεχτεῖ ὡς τώρα.

Ἡ χιλιοειπωμένη μεταφορά "Ὁ ἄνθρωπος εἶναι λύκος" ἐκμεταλλεύεται

τήν κοινοτοπική παραδήλωση τῆς λέξης ‘λύκος’. Ἀποδίδει στὸν ἄνθρωπο τὸ ἦθος, τοῦ ὁποίου ἐκδήλωση, κάτω ἀπὸ λυκίστιες περιστάσεις ἐννοεῖται, εἶναι ἡ τυπικὴ λυκίσια συμπεριφορά. Μποροῦμε, ὅμως, νὰ φανταστοῦμε καὶ μιὰν ἄλλη περίπτωση: ἓνα κατάλληλο γλωσσικὸ περιβάλλον ὅπου ἡ φράση ‘Ὁ ἄνθρωπος εἶναι λύκος’ θὰ σημαίνει, ἀντίθετα μὲ αὐτὸ πού πιστεύεται συνήθως, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει μιὰ τάση στὰ τρυφερά, μητρικὰ συναισθήματα, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴ συμπεριφορά τῆς λύκαινας πού ἀνάθρεψε τὸν Ρωμύλο καὶ τὸν Ρέμο.

Ἡ μεταφορά ‘Εἶδε κόκκινο πανί’ ἀποδίδει στὸ ὑποκείμενο τῆς πρότασης τὰ αἰσθήματα καὶ συναισθήματα πού ἐκδηλώνονται στὴν ἐπιθετικὴ συμπεριφορά τῶν ταύρων στὶς ἀρένες, συναισθήματα πού, ὅπως λέγεται συνήθως, ὀφείλονται στὸ κόκκινο πανί τῶν ταυρομάχων. Δέν εἰσηγεῖται τὴν ὁμοιότητα στὴ συμπεριφορά, ἀλλὰ τὴν ταυτότητα τοῦ συναισθήματος. Αὐτὴ ἡ ἐρμηνεῖα ἐνισχύεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι δέν εἶναι ἀντιφατικὴ ἡ φράση ‘Εἶδε κόκκινο πανί, ἀλλὰ συγκρατήθηκε’. δηλαδή, ἂν καὶ εἶδε κόκκινο πανί, δέν συμπεριφέρθηκε σὰν ταῦρος. Ἄν ὁ ἰσχυρισμὸς ἀφοροῦσε κάποια ὁμοιότητα στὴ συμπεριφορά, τότε τὸ νὰ βλέπει κανεὶς κόκκινο πανί θὰ ἦταν τὸ ἴδιο μὲ τὸ νὰ συμπεριφέρεται σὰν ταῦρος — καὶ ἡ παραπάνω δὴλωση ἀντιφατικὴ.

Μποροῦμε, παραφράζοντας τὸν Shakespeare¹⁶, νὰ ὑποδείξουμε κάποιον ὡς “αὐτὸν ἐκεῖ τὸ γλείφτη πανδοχέα”, ἀποδίδοντάς του μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο μιὰ πράξη ταυτόσημη στὴν πρόθεσή της μὲ τὴν πράξη τοῦ πανδοχέα πού ὑποδέχεται δουρικὰ τοὺς πιθανοὺς πελάτες του. Αὐτὸ πού ἀποδίδουμε στὸν ἄνθρωπό μας δέν εἶναι ἀπλῶς μιὰ ὁμοία ἢ ταυτόσημη μὲ τοῦ πανδοχέα κίνηση ἢ πρόθεση, ἀλλὰ μιὰ πράξη — κίνηση πού ἐκτελεῖται μὲ μιὰ ὀρισμένη πρόθεση — ταυτόσημη μὲ τοῦ πανδοχέα.

Στὸ ἔργο τοῦ Keats *The Eve of St. Agnes* ὁ ἥρωας δηλώνει ὅτι θὰ ἀντιμετωπίσει θαρραλέα τοὺς ἐχθροὺς του “ἀκόμα καὶ ἂν ἔχουν δόντια πιὸ κοφτερά ἀπὸ τοὺς λύκους καὶ τίς ἀρκοῦδες”¹⁷. Ἐνα ἀπὸ ὅσα ἰσχυρίζεται εἶναι ὅτι θὰ ἀντιμετωπίσει τοὺς ἐχθροὺς του ἀκόμα καὶ ἂν εἶναι ὀπλισμένοι ὡς τὰ δόντια μὲ ὄπλα, ἢ λειτουργία τῶν ὁποίων εἶναι ταυτόσημη μὲ τὴ λειτουργία τῶν δοντιῶν τοῦ λύκου καὶ τῆς ἀρκούδας: ὄπλα πού χρησιμεύουν γιὰ νὰ ἀποκρούουν εἰσβολεῖς, τρυπώντας, διαπερνώντας, κομματιάζοντας τίς σάρκες τους. Σημειῶστε ὅτι δέν ὑπάρχει στὰ ἀγγλικά κάποια “κυριολεκτικὴ” ἔκφραση πού νὰ ἀποδίδει αὐτὴ ἀκριβῶς τὴν ἰδέα, ὅπως δέν ὑπάρχει κάποιος γενικὸς ὄρος πού νὰ καταδηλώνει τέτοια ὄπλα. Οἱ ὄροι ‘ξίφος’, ‘ἐγχειρίδιο’, ‘μαχαίρι’, ‘στιλέτο’, ‘πάλα’, ‘χαντζάρι’, ‘σπάθη’, ‘γιαταγάνι’, κλπ. καταδηλώνουν ἓνα πολὺ περιορισμένο φάσμα ὄπλων, ἐνῶ οἱ ὄροι ‘ὄπλα’, ‘ἐλαφρά ὄπλα’, ‘ἀγχέμαχα ὄπλα’, εἶναι πολὺ γενικοί. Σημειῶστε ἐπίσης ὅτι αὐτὸ πού παραδηλώνεται δέν εἶναι μιὰ λειτουργία ἀλλὰ, τὸ πολὺ, ἓνα παράδειγ-

μα χρήσης τῶν σχετικῶν ὄπλων: ἡ λειτουργία ἀπλῶς βγαίνει στήν ἐπιφάνεια ἀπό αὐτή τήν παραδήλωση.

Θά μπορούσε κανείς νά ἀντιπαραθέσει σέ αὐτή τήν ἐξήγηση τῆς μεταφοῦς τό γεγονός ὅτι μιά θεωρία δέν εἶναι δυνατό νά ξεκινήσει μέ μόνα δεδομένα ἓνα στερεότυπο καί κάποιες ἐνδείξεις γιά τίς κανονικές συνθήκες· συνεπῶς, ἡ νεκρή μεταφορά παραμένει ἀνεξήγητη ἐνῶ οἱ ζωντανοί μεταφορικοί ὄροι δέν εἶναι παρά σχηματικές παρωδίες συγκριτικά μέ τήν πληρότητα τῶν κυριολεκτικῶν ὄρων. Θά συμφωνοῦσα μέ αὐτό ἂν ἡ κατανομή τῶν στερεοτύπων γινόταν μέσα σέ ἓνα γνωστικό καί γλωσσικό κενό. Ἡ μεταφορά ὁμως εἰσάγει νέους ὄρους στή γλώσσα. Ἡ μεταφορά δέν παράγει μιά γλώσσα ἀπό τήν ἀρχή. Ὑπάρχει ἔτοιμο ὀλόκληρο κατηγοριακό πλαίσιο γιά τήν ἐνσωμάτωση τοῦ νέου ὄρου. Ὅπως ὑπάρχει ἓνα ὀλόκληρο corpus γνώσεων γιά νά στηρίξουμε, νά κατευθύνουμε καί νά πλαισιώσουμε τή νέα θεωρία. Χρειάστηκαν αἰῶνες γιά τήν ἀνακάλυψη τῶν οὐσιαστικῶν ἰδιοτήτων τοῦ νεροῦ, ἐνῶ σήμερα ἡ ἀνακάλυψη τῆς μικροσκοπικῆς σύστασης κάποιας νέας χημικῆς οὐσίας (substance) εἶναι εὐκόλη ὑπόθεση, ἐφόσον τώρα ὑπάρχει μιά ἐνοποιημένη γενική θεωρία τῶν χημικῶν οὐσιῶν· ἄσχετο ἂν εἶναι σωστή ἢ λανθασμένη.¹⁹

Πρέπει ἐπίσης νά ληφθοῦν ὑπόψη καί τὰ ἀκόλουθα γιά τήν ἐκτίμηση τῆς προσέγγισής μου, καί κάθε προσέγγισης, στή μεταφορά. Πρῶτα τό γεγονός ὅτι ἡ μεταφορά μπορεῖ νά εἶναι ἀληθῆς ἢ ψευδῆς, ὅπως ὁ κυριολεκτικός λόγος. Ἡ φράση Ὁ ἄνθρωπος εἶναι λύκος ἀποτελεῖ ψευδή δήλωση. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι δέν ἔχουν τά ἦθη τοῦ τυπικοῦ λύκου. Μερικοί ἄνθρωποι τά ἔχουν. Ἀνάλογα μέ τήν ἐποχή, μπορεῖ νά τά ἔχει ἡ πλειοψηφία τῶν ἀνθρώπων. Ὅχι ὁμως καί τό σύνολο τῶν ἀνθρώπων. Ἀκριβῶς ὅπως ὅλοι οἱ ἄνθρωποι δέν εἶναι βλάκες, ὅσο καί ἂν τά πράγματα μᾶς κάνουν συχνά νά ἰσχυριστοῦμε κάτι τέτοιο. Μέ ὅμοιο τρόπο, ἡ κοινή λογική μᾶς λέει ὅτι ἂν τό μέτωπο κάποιου ἀνθρώπου εἶχε τό χρῶμα "χιονισμένου τοπίου"²⁰, ἡ ὄψη του θά μᾶς τρόμαζε, κάτι ποῦ δέν εἶναι στήν πρόθεση τοῦ ποιητῆ. Ἡ μεταφορά, ὅταν δέν εἶναι ἐντελῶς ψευδῆς, συγγενεῦει πολλές φορές μέ τό σχῆμα καθ' ὑπερβολήν, καί δέν πρέπει νά τήν παίρνουμε πάντα τοῖς μετρητοῖς — ὅπως καί ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ κυριολεκτικοῦ λόγου.

Ἔτσι ἐρχόμαστε σέ ἓνα δεύτερο ζήτημα. Συγκεκριμένα, μιά ἀπό τίς αἰτίες γιά τίς ὁποῖες παρουσιάζονται ἀσυνήθιστες δυσχέρειες στήν ἐρμηνεία τῆς μεταφοῦς εἶναι ὅτι συμβαίνει συχνά νά μᾶς ἀπασχολοῦν οἱ λογοτεχνικές μεταφορές. Ἀλλά σέ τέτοια πλαίσια, ἡ ἐμφάνιση τῆς μεταφοῦς γίνεται ταυτόχρονα μέ ἄλλα σχήματα λόγου. Ἔτσι ὥστε τό ἔργο τῆς διαλεκτικανσης τοῦ νοήματος μᾶς πρότασης, καί τῆς ἀναγνώρισης τῶν δικαιωμάτων καθενός ἀπό τά συστατικά της στοιχεῖα, εἶναι τεράστιο. Ἴσως, λοιπόν, νά

φορτώνουμε τή μεταφορά μέ περισσότερα βάρη ἀπό ὅ,τι τῆς ἀναλογοῦν.

Τελικά, τό πρόβλημα γίνεται ἀκόμα πιό σύνθετο λόγω τοῦ ἀμφιλογικοῦ παράγοντα πού εἶναι σύμφυτος μέ τή μεταφορά. Οἱ παραδηλώσεις ἑνός ὄρου εἶναι πολλές. Μιά ἢ περισσότερες ἀπό αὐτές μποροῦν νά χρησιμοποιηθοῦν γιά τό πλάσιμο ἑνός νέου ὄρου.²¹ Τό γλωσσικό πλαίσιο δέν ξεχωρίζει πάντοτε μιά καί μόνη ἀπό τίς παραδηλώσεις καί δέν ὑπάρχει λόγος νά κάνει πάντα κάτι τέτοιο. Ἡ συρροή σημασιῶν δέν εἶναι ἔγκλημα ἀλλά ἀρετή. Ἄν μή τι ἄλλο, ἐπειδή συμβάλλει στή συμπύκνωση τοῦ λόγου. Ἔτσι, ἡ ποίηση ἐκμεταλλεύεται τό πλεονέκτημα τῆς μεταφοῦς καί γι' αὐτό λειτουργεῖ σέ πολλά "ἐπίπεδα". Ἔτσι, ἐπίσης, ἀναγνωρίζεται ἡ σημασιακή καί γνωστική συμβολή τῆς λέξης-μέ-τίς-σωστές-παραδηλώσεις.²² Κάθε ὄρος εἶναι, στό μέτρο τῶν παραδηλώσεών του, μιά ἐκκολαπτόμενη μεταφορά. Καί κάθε φράση ἔχει, γιά τό λόγο αὐτό, πολλαπλές σημασίες. Στόχος εἶναι ἡ ὀρθότητα ἀπό κάθε ἄποψη. Ἄς μὴν ὑπερβαίνουμε ὅμως τά ὄρια: τά συμφραζόμενα, ὅπως ἀναδεικνύουν παραδηλώσεις, μποροῦν ἐπίσης καί νά τίς ἀνακαλέσουν. Ἔτσι, πολλές προτάσεις εἶναι ἐκ προθέσεως μονοσήμαντες.

Γιά νά ἐπιστρέψουμε ὅμως στή μεταφορά: μονοσήμαντη εἶναι κατεξοχήν, νεκρή ἢ ζωντανή, ἡ κοινότοπη μεταφορά, στόν ἴδιο βαθμό πού εἶναι μονοσήμαντη ἡ κυριολεκτική γλώσσα: μιά ἀπό τίς σημασίες της ἐπικρατεῖ σέ βάρος τῶν ἄλλων. Γιατί μιά τέτοια μεταφορά ἔχει χρησιμοποιηθεῖ κάτω ἀπό συνθήκες τέτοιας μορφῆς ὥστε τό νόημά της νά ἔχει περιοριστεῖ σέ σημεῖο πού ἡ μεταφορά νά μπορεῖ νά λειτουργεῖ καί χωρίς τά συμφραζόμενα: ὁ συνδετικός κρίκος πού ἐνώνει τό στερεότυπο μέ τό σημαῖνον εἶναι τόσο ἄμεσος καί συμβατικός ὥστε νά μὴ διαφέρει σχεδόν καθόλου ἀπό τήν περίπτωση τῆς κυριολεξίας.²³

Μετάφραση: Φώτης Καβουκόπουλος

Σημειώσεις καί παραπομπές

1. Ὅφειλω τό παράδειγμα αὐτό στόν Peter Meloney.
2. Οἱ δυσκολίες πού ἀπομένουν στήν περίπτωση τῆς μεταφοῦς ἐξηγοῦνται ἀπό τίς σκέψεις πού κάνουμε στή σελ. 131.
3. Βασισμένη σέ μιά ἐρευνα γιά μιά διδακτορική διατριβή, πού θά ὑποβληθεῖ στό πανεπιστήμιο τοῦ Λονδίνου, μέ τίτλο *Conceptual Classification and Empirical Knowledge: Semantic Implications* (Ἐννοιολογική Ταξινόμηση καί Ἐμπειρική Γνώση: Σημασιολογικές Ἐπιπτώσεις). Γενικά, ὀφείλω πολλά στίς ἐργασίες τοῦ Putnam καί τοῦ Kierke πάνω στή σημασιολογία τῶν φυσικῶν γλωσσῶν.

4. Συνεπώς, ένα χρυσό δαχτυλίδι διαθέτει μιὰ πραγματική οὐσία ὄχι μόνο ὡς χρυσό ἢ ὡς δαχτυλίδι, ἀλλά ἐπίσης ὡς χρυσόχρωμο καί δακτυλιδόσχημο, ὡς ζεστό ἢ κρύο, κλπ. Ἄν καί ἡ ἔννοια τῆς πραγματικῆς οὐσίας εἶναι κατά πρῶτο λόγο μεταφυσική, τό ἐνδιαφέρον μου στρέφεται στή σημασιολογική καί ὄχι στή μεταφυσική πλευρά· ἔτσι, τό γεγονός ὅτι ἐπεκτείνω αὐτή τήν ἔννοια σέ μή εἰδητικούς τομεῖς ἐξηγεῖται καί ἀποκτᾶ κάποια σκοπιμότητα. Ἀντικειμενικός σκοπός μου εἶναι νά διακρίνω κάποιο κοινό ταξινομικό πρότυπο καί νά ἐρευνήσω τίς συνθήκες τῆς ταυτότητας τῶν κατηγορημάτων (predicate-identity), καί ὄχι νά ἐμπλακῶ σέ μεταφυσικά ἐρωτήματα ἀναφορικά μέ τήν ταυτότητα τῶν ἀτόμων. Τά σπέρματα ἐνός τέτοιου προτύπου βρίσκονται στή Λοκιανή ἔννοια τῆς πραγματικῆς οὐσίας τῶν φυσικῶν σωμάτων. Πράγματι, ἡ ἔννοια μου παρέχει, μέ τήν κατάλληλη ἐπεξεργασία, ἀκριβῶς τό πρότυπο πού χρειάζεται.

5. Locke, J., *An Essay Concerning Human Understanding*, ἔκδοση τοῦ Alexander C. Fraser (1959), βιβλίο III, κεφ. iii, παρ. 15 — ὑπογραμμίζω ἐγώ.

6. Ὁ.π., βιβλίο III, κεφ. iii, παρ. 18 — ὑπογραμμίζω ἐγώ.

7. Ὅπως ὑποστηρίζεται ἀπό τή Mary Hesse, γιά παράδειγμα, στό *Structure of Scientific Inference* (1974), κεφ. I. Σύμφωνα μέ αὐτή τήν ἄποψη, μιὰ ιδιότητα εἶναι παρατηρήσιμη (observable) ἢ θεωρητική μόνο σέ σχέση μέ κάποια θεωρία. Μιά θεωρία ἐξηγεῖ τήν ἐμφάνιση ὀρισμένων φαινομένων τῶν ὁποίων τήν ὕπαρξη δέχεται καί χρησιμοποιεῖ ὡς τεκμήριο γιά τή θεωρία. Τά στοιχεῖα πού δεχόμαστε ὡς δεδομένα εἶναι παρατηρήσιμα ἐνῶ τά ἐπεξηγητικά φαινόμενα εἶναι θεωρητικά. Συνεπώς, ἡ θέση τοῦ X σέ μιὰ θεωρία θά καθορίσει ἂν εἶναι παρατηρήσιμο ἢ θεωρητικό: εἶναι θεωρητικό μόνο σέ σχέση μέ ἄλλα φαινόμενα πού θεωροῦνται ὡς παρατηρήσιμα, καί ἀντίστροφα.

8. Αὐτό εἶναι σίγουρα σωστό σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τίς προθέσεις καί τά αἰσθήματα ἄλλων προσώπων. Ἀπό τήν ἄλλη, δέν εἶναι σαφές ἂν χρησιμοποιοῦμε ὡς τεκμήριο τή συμπεριφορά μας στήν περίπτωση τῶν προσωπικῶν μας προθέσεων καί αἰσθημάτων, δεδομένου ὅτι ἡ ἐρευνα γιά τή φύση τοῦ αἰσθήματος καί τῆς πρόθεσης μένει ἐκκρεμής, ὅπως καί ἡ ἐρευνα γιά τή φύση τῶν παραγόντων στούς ὁποίους ὀφείλονται ἡ πράξη καί ἡ συμπεριφορά: θά ποῦμε, λ.χ., ὅτι εἶναι νευροφυσικοί ἢ φαινομενικοί παράγοντες; Στήν πραγματικότητα, οἱ ὅροι 'πρόθεση' καί 'αἰσθημα' πού χρησιμοποιῶ εἶναι εἰκονικοί ὅροι πού ἀναφέρονται γενικά στά ὅποια αἷτια τῆς πράξης καί τῆς συμπεριφορᾶς.

9. Οἱ σχετικές συνθήκες διαφέρουν ἀπό τή μιὰ κατηγορία ὄρων στήν ἄλλη καί ὑπόκεινται σέ ἐμπειρικό προσδιορισμό. Ἡ θερμοκρασία καί ἡ πίεση σχετίζονται μέ τά φυσικά σώματα, οἱ ὁρμονικοί καί τροφικοί παράγοντες μέ τά φυσικά εἶδη, τά γνωρίσματα τῶν χαρακτήρων καί οἱ κοινωνικοί κανόνες μέ τή διανοητική κατάσταση, κλπ.

10. Βλ. στή σημ. 8 πῶ πάνω.

11. Βλ. Mackie, J. L., *Problems from Locke* (1976), σσ. 96, 153 - 159, ὅπου συζητεῖται τὸ θέμα.

12. Δέν θά μπορούσα νά στηρίξω ἢ νά τεκμηριώσω ἐδῶ αὐτή τήν πρόταση, ἢ ὁποία ὅμως ὑλοποιήθηκε ἱκανοποιητικά ὅσον ἀφορᾷ τή διδακτορική διατριβή πού πρόκειται νά ὑποστηρίξω.

13. Βλ. στή σελ. 130 καί στή σημείωση 19 ὅπου συνεχίζεται ἡ ἐξέταση τοῦ ζητήματος αὐτοῦ. Ἐδῶ πρέπει νά σημειώσουμε ὅτι οἱ κατηγορίες στίς ὁποῖες ἀνήκουν οἱ περιστασιακές ιδιότητες ἑνός ἀτόμου ὡς μέλους τοῦ φυσικοῦ συνόλου Φ καθορίζονται ἀπό τὸ στερεότυπο πού συνδέεται μέ τὸ Φ: εἶναι οἱ κατηγορίες στίς ὁποῖες ἀνήκουν οἱ στερεοτυπικές ιδιότητες.

14. Θά μπορούσαμε νά χρησιμοποιήσουμε, ἐναλλακτικά, τόν ὄρο 'πάγος' γιά τὸ φυσικό σύνολο πού συνίσταται ἀπό τά πράγματα καί μόνο πού ἔχουν τίς ιδιότητες στίς ὁποῖες ὀφείλονται οἱ στερεοτυπικές ιδιότητες τοῦ πάγου, καί νά κρατήσουμε τόν ὄρο 'νερό' γιά τά ὑγρά μέλη αὐτοῦ τοῦ συνόλου.

15. Ἀ.χ., θά μπορούσε νά βρεθεῖ ὅτι οἱ ιδιότητες στίς ὁποῖες ὀφείλεται ἡ τυπική συμπεριφορά θυμοῦ ἀνήκουν σέ ἄλλες κατηγορίες — πρβλ. τή θεωρία τῶν χυμῶν (humours theory), τήν κοινή θεωρία τοῦ "συναισθήματος" πού ἐπικρατεῖ σήμερα καί τήν ἀντίπαλή της νευροφυσική θεωρία — ἢ πάλι θά μπορούσε νά βρεθεῖ ὅτι, μέσα στά πλαίσια τῆς δεδομένης κατηγορίας, ἡ ιδιότητα στήν ὁποία ὀφείλεται ἡ τυπική συμπεριφορά θυμοῦ δέν ἦταν αὐτή πού νομίζαμε.

16. "Πῶς μοιάζει μέ γλείφτη πανδοχέα" (*Ὁ Ἐμπορος τῆς Βενετίας*, I, iii, 42). Τή φράση λέει ὁ Σάυλοκ βλέποντας τόν Ἀντόνιο νά τόν πλευρίζει γιά νά τοῦ γυρέψει ἕνα δάνειο.

17. Keats, J., *The Eve of St. Agnes*, στ. 153.

18. Θά πρέπει νά πῶ ὅτι αὐτή ἡ ἐρμηνεία τῆς παραπάνω μεταφορᾶς εἶναι μόνο μία --- ἢ πῶ ρηχή --- ἀπό τίς διάφορες πιθανές ἐρμηνεῖες. Βλ. στή σελ. 131 ἀναφορικά μέ τήν πολυσημία τῆς μεταφορᾶς.

19. "Ὅσον ἀφορᾷ τούς κυριολεκτικούς ὄρους — καί ιδιαίτερα τούς ὄρους πού ὑπῆρχαν στή γλώσσα ἀπό τίς καταβολές της — τά στοιχεῖα τῶν συναφῶν θεωριῶν κατά πάσα πιθανότητα ἀναπτύχθηκαν φυλογενετικά.

20. Johnson, B., *A Celebration of Charis in Ten Lyrick Peeces*: 9. Her Man Described by Her Owne Dictamen, στ. 18. Ἐδῶ θά πρέπει νά ἐπισημάνω τὸ γεγονός ὅτι ἡ εἰσαγωγή μεταφορικῶν ὄρων πού δηλώνουν αἰσθητηριακές ποιότητες, ὅπως σέ αὐτό τὸ παράδειγμα, μπορεῖ νά φανεῖ πρὸς στιγμὴν ὅτι διαψεύδει τήν περιγραφή τῆς μεταφορᾶς πού ἔκανα, ὅπως καί τή θέση μου πάνω στοὺς γενικούς ὄρους. Ποῦ εἶναι τὸ στερεότυπο, ποῦ εἶναι ἡ οὐσία, πού εἶναι ἡ θεωρία; Θά χρειαζόταν ὅμως νά μποῦμε πολὺ μέσα στό χῶρο τῆς φιλοσοφίας τῆς ἀντίληψης γιά νά διευκρινήσουμε τά συναφῆ θέματα. Συ-

νεπῶς, δέν μπορῶ παρὰ νά διαβεβαιώσω χωρίς τεκμηρίωση ὅτι, παρὰ τά φαινόμενα, ἡ μεταφορά πού ἀφορᾷ αἰσθητηριακές ποιότητες συνηγορεῖ γιά τήν περιγραφή πού πρότεινα, περισσότερο ἀπό καθετί ἄλλο. Οἱ ὅροι πού δηλώνουν αἰσθητηριακές ποιότητες εἰσάγονται μέ τήν ἐκλογή κάποιου ἀτόμου πού παραδηλώνει συνήθως τήν ποιότητα αὐτή, ἢ, μᾶλλον, τίς στερεοτυπικές ιδιότητες πού συνδέονται μέ αὐτή: χιονόλευκος, πυρόξανθος, ἀβγόσχημος, φεγγαροπρόσωπος, ἀργυρόηχος, μοσχομυρωδάτος, κλπ.

21. Αὐτό δέν σημαίνει ὅτι μερικοί ἀπό τούς ὅρους πού εἰσάγονται μέ αὐτό τόν τρόπο δέν θά μπορούσαν νά ὑπάρχουν ἤδη στή γλώσσα.

22. Ἡ πολυσημία δέν περιορίζεται στή μεταφορική γλώσσα. Ἡ παραδήλωση εἶναι πάντοτε σέ ἐνέργεια, ἐκτός ἂν ὑπάρχει πρόθεση νά ἀποκλειστεῖ. Ἡ ἀποψη πού ὑποστηρίζουμε ἐδῶ δίνει στήν παραδήλωση ἕνα διπλό σημασιολογικό καί γνωστικό νόημα: οἱ κυριολεκτικοί ὅροι ἔχουν, ἂν τούς ἐπιτραπεῖ, μεταφορικές προεκτάσεις μέσω τῶν παραδηλώσεών τους, καί δίνουν μέ αὐτό τόν τρόπο στίς κροτάσεις σημασιολογική πολυσημία καί γνωστική πολλαπλότητα.

23. Ὅφειλω νά εὐχαριστήσω τόν Παῦλο Καλλιγᾶ καί τόν Peter Meloney πού διάβασαν καί σχολίασαν αὐτό τό ἄρθρο σέ μιᾶ προηγούμενη μορφή του.